

O‘QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Ro'zimurodov Jo'raqul Xamroqul o'g'li

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning psixologik asoslari haqida so‘z yuritiladi. Tanqidiy fikrlash – bu mustaqil, tahliliy va asosli qaror qabul qilish jarayonini ifodalaydi. Maqolada tanqidiy fikrlashning mohiyati, uning rivojlanish bosqichlari, psixologik omillari hamda ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan metodlar tahlil qilingan. Shuningdek, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy psixologik va pedagogik yondashuvlari ham yoritilgan. Ushbu maqola o‘qituvchilar, psixologlar va ta’lim sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Аннотация. В данной статье рассматриваются психологические основы формирования критического мышления у учащихся. Критическое мышление представляет собой процесс независимого, аналитического и обоснованного принятия решений. В статье анализируются сущность критического мышления, этапы его развития, психологические факторы, а также методы, применяемые в образовательном процессе. Особое внимание уделено современным психологическим и педагогическим подходам к развитию критического мышления. Статья будет полезна учителям, психологам и специалистам в сфере образования.

Annotation. This article examines the psychological foundations of developing critical thinking in students. Critical thinking is defined as the process of independent, analytical, and reasoned decision-making. The article analyzes the nature of critical thinking, its stages of development, psychological factors, and methods applied in the educational process. Special attention is given to modern psychological and pedagogical approaches to fostering critical thinking. This article will be useful for teachers, psychologists, and professionals in the field of education.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari davrida o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish ta’limning eng muhim vazifalaridan biridir. Tanqidiy fikrlash – bu nafaqat ma’lumotni o‘zlashtirish, balki uni tahlil qilish, baholash va yangicha xulosalarga kelish qobiliyatidir. O‘quvchi bilimlarni shunchaki yodlab olish emas, balki ularga shubha bilan qarab, haqiqatni tekshirish va dalillar asosida qaror chiqarishni o‘rganishi kerak.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning intellektual rivojlanishida, ijodkorligida va mustaqil qaror qabul qilishida muhim omil hisoblanadi.

Asosiy qism

Tanqidiy fikrlashning mohiyati

Tanqidiy fikrlash – bu ma’lumotlarni tahlil qilish, asosiy va ikkinchi darajali jihatlarni ajratish, dalillarni baholash va oqilona qaror qabul qilish jarayonidir. U quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi:

Mustaqillik – tayyor fikrlarga ko‘r-ko‘rona ergashmaslik.

Tahliliy yondashuv – dalillarni solishtirish, mantiqiy tahlil qilish.

Asoslilik – xulosalarni faktlar va dalillarga asoslash.

Moslashuvchanlik – turli vaziyatlarda yangi yechimlarni topa olish.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning psixologik omillari

1. Yosh davri xususiyatlari – o‘quvchining intellektual rivojlanish darajasi, diqqat va tafakkur imkoniyatlari.

2. Motivatsiya – o‘quvchi o‘rganishga qiziqsa, tanqidiy fikrlash ham tez shakllanadi.

3. Ijtimoiy muhit – oila, sinf jamoasi va pedagogik muhitning ta’siri.

4. O‘qituvchi yondashuvi – ochiq savollar berish, muammoli vaziyat yaratish, erkin fikr almashuvni rag‘batlantirish.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari

“Muammoli vaziyat” metodi – o‘quvchilarni muammoni hal qilishga yo‘naltirish.

Debatlar va munozaralar – turli nuqtai nazarlarni solishtirish.

Tahliliy savollar – “Nega?”, “Qanday qilib?”, “Natijasi nima bo‘ladi?” kabi savollar orqali chuqur fikrlashni rag‘batlantirish.

Grafik organayzerlar – klaster, Venn diagrammasi, jadval kabi vositalardan foydalanish.

Rol o‘ynash – turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish orqali qaror qabul qilishni o‘rganish.

Zamonaviy psixologik yondashuvlar

Hozirgi kunda kognitiv psixologiya, konstruktivizm va metakognitiv yondashuvlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy asosini tashkil qiladi. O‘quvchilarning o‘z fikrlash jarayonini kuzatishi, xatolarini tahlil qilishi va yangi strategiyalar ishlab chiqishi tanqidiy fikrlashning eng muhim ko‘rsatkichlaridan biridir.

O‘zbekistonda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish tajribasi

Ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, yangi davlat ta’lim standartlari va interaktiv metodlarning keng qo‘llanilishi o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga

xizmat qilmoqda. O‘qituvchilar dars jarayonida mustaqil fikr almashuv, muammoli savollar va loyiha ishlari orqali tanqidiy tafakkurni shakllantirmoqda.

Xulosa

O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish – zamonaviy ta’limning eng muhim maqsadlaridan biridir. Bu jarayon o‘quvchilarning mustaqil qaror qabul qilishi, ijodiy fikrlashi va kelajak hayotida to‘g‘ri yo‘l tanlashi uchun zarurdir. Psixologik omillarni hisobga olgan holda tanqidiy fikrlashni shakllantirish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Halpern, D. F. (2014). Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Psychology Press.
2. Ennis, R. H. (2011). The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. University of Illinois.
3. Vygotsky, L. S. (1986). Thought and Language. MIT Press.
4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi – www.maktab.uz
5. Paul, R., & Elder, L. (2019). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. Pearson.